

КЛЮЧОВА ТЕМА¹

Стаття 5

Поняття позбавлення свободи

(Останнє оновлення: 31.08.2024)

Вступ

Пункт 1 статті 5 Конвенції гарантує право на «свободу особи» в її «класичному розумінні», тобто на фізичну свободу особи. Її мета — гарантувати, щоб ніхто не міг бути свавільно позбавлений своєї свободи («*Енгель та інші проти Нідерландів*» (*Engel and Others v. the Netherlands*), 1976, § 58; «*Хлайфіа та інші проти Італії*» (*Khlaifia and Others v. Italy*) [ВП], 2016, § 64; «*З.А. та інші проти Росії*» (*Z.A. and Others v. Russia*) [ВП], 2019, § 133). Поняття позбавлення свободи не обмежується арештом поліцією або затриманням, здійсненим органами влади, і може набувати численних інших форм. У цій Ключовій темі розглядається питання застосовності статті 5 у контексті цих інших форм позбавлення свободи, які утворилися в судовій практиці.

Принципи, виведені з поточної судової практики

Загальні положення:

Поняття позбавлення свободи має автономне значення: надана Державою характеристика фактичних обставин справи або її відсутність не може вирішальною мірою вплинути на висновок Суду щодо наявності позбавлення свободи («*Крянге проти Румунії*» (*Creangă v. Romania*) [ВП], 2012, § 92. Див. також рішення у справі «*Хлайфіа та інші проти Італії*» (*Khlaifia and Others v. Italy*) [ВП], 2016, § 71).

У пункті 1 статті 5 не йдеться про обмеження свободи пересування («*Енгель та інші проти Нідерландів*» (*Engel and Others v. the Netherlands*), 1976, § 58), яке регулюється статтею 2 Протоколу № 4 щодо осіб, які законно перебувають на території Держави. Різниця між позбавленням та обмеженням свободи полягає в ступені або інтенсивності, а не в характері або суті заходів, що вживаються («*Де Томмазо проти Італії*» (*De Tommaso v. Italy*) [ВП], 2017, § 80); «*Іліас і Ахмед проти Угорщини*» (*Ilias and Ahmed v. Hungary*) [ВП], 2019, § 212; «*З.А. та інші проти Росії*» (*Z.A. and Others v. Russia*) [ВП], 2019, § 134).

Для того, щоб визначити, чи була особа «позбавлена свободи» в розумінні статті 5, відправною точкою повинно слугувати конкретне становище цієї особи, а також має враховуватися ціла низка факторів, таких як вид, тривалість, наслідки та спосіб застосування відповідного заходу («*Іліас і Ахмед проти Угорщини*» (*Ilias and Ahmed v. Hungary*) [ВП], 2019, § 212; «*З.А. та інші проти Росії*» (*Z.A. and Others v. Russia*) [ВП], 2019, § 134). Якщо йдеться про декілька заходів, їх потрібно аналізувати загалом і в поєднанні («*Де Томмазо проти Італії*» (*De Tommaso v. Italy*) [ВП], 2017, § 80).

¹ Підготовлено Секретаріатом Суду. Не покладає зобов'язань на Суд.

Цей переклад опубліковано за домовленістю з Радою Європи, Європейським судом з прав людини та Верховним Судом (Україна) і виконано бюро перекладів «Профпереклад».

Вимога брати до уваги «вид» і «спосіб застосування» відповідного заходу дає Суду змогу враховувати особливий контекст і обставини, які супроводжують інші, окрім парадигми ув'язнення у камері, види обмежень. Дійсно, контекст, у якому вживаються заходи, є важливим фактором, оскільки в сучасному суспільстві часто трапляються ситуації, коли громадськість може бути змушена терпіти обмеження свободи пересування або свободи особи в інтересах загального блага (*«Де Томмазо проти Італії» (De Tommaso v. Italy)* [ВП], 2017, § 81; *«Нада проти Швейцарії» (Nada v. Switzerland)* [ВП], 2012, § 226; *«Тергеш проти Румунії» (Terheş v. Romania)* (ухв.), 2021, § 36).

Розрізнення права на свободу пересування (шукачі притулку):

При розмежуванні обмеження свободи пересування та позбавлення свободи в контексті ситуації шукачів притулку підхід Суду повинен бути практичним та реальним і враховувати умови й труднощі сьогодення. Важливо визнавати право Держав відповідно до їхніх міжнародних зобов'язань контролювати свої кордони та вживати заходів щодо іноземців, які порушують міграційні обмеження (*«Іліас і Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, § 213; *«З.А. та інші проти Росії» (Z.A. and Others v. Russia)* [ВП], 2019, § 135).

Під час визначення різниці між обмеженням свободи пересування та позбавленням свободи в контексті тримання іноземців у транзитних зонах аеропорту та центрах прийому для ідентифікації та реєстрації мігрантів Суд має врахувати фактори, які можуть бути узагальнені так:

- i) індивідуальна ситуація заявників і наявний у них вибір,
- ii) застосовний правовий режим відповідної країни та його мета,
- iii) відповідна тривалість заходу, особливо з огляду на мету та процесуальний захист, якими користуються заявники, очікуючи на результат, і
- iv) характер та ступінь фактичних обмежень, накладених на заявників або яких вони зазнали (*«Іліас і Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, § 217; *«З.А. та інші проти Росії» (Z.A. and Others v. Russia)* [ВП], 2019, § 138).

Що стосується другого та третього критеріїв, надання дозволу на в'їзд може бути обумовлено виконанням відповідних вимог. Отже, за відсутності інших значущих факторів ситуація особи, яка звертається по надання дозволу на в'їзд і протягом короткого періоду очікує на перевірку її права на в'їзд, не може розглядатись як позбавлення свободи, за яке несе відповідальність Держава (*«P.P. та інші проти Угорщини» (R.R. and Others v. Hungary)*, 2021, § 77; *«Іліас і Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, § 225; *«З.А. та інші проти Росії» (Z.A. and Others v. Russia)* [ВП], 2019, § 144).

В принципі, за умови, що строк перебування заявника в транзитній зоні не перевищує, значною мірою час, необхідний для розгляду заяви про надання притулку, і за відсутності виняткових обставин, сама тривалість тримання не впливає вирішальним чином на аналіз Судом питання застосовності статті 5. Це особливо стосується ситуацій, коли під час очікування на результати розгляду заяв про надання притулку особи користувалися процесуальними правами та гарантіями проти надмірних строків очікування. Наявність правового регулювання, що обмежує тривалість перебування в транзитній зоні, має особливе значення в цьому контексті (*«P.P. та інші проти Угорщини» (R.R. and Others v. Hungary)*, 2021, § 78; *«Іліас і Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, § 227; *«З.А. та інші проти Росії» (Z.A. and Others v. Russia)* [ВП], 2019, § 147).

Що стосується четвертого критерію: в контексті сухопутного кордону, за відсутності безпосередньої загрози для життя або здоров'я шукачів притулку, про яке відомо органам влади або доведено до їхнього відома у відповідний час, припинення процедури надання заявникам притулку в приймаючій країні не впливає на їхню фізичну свободу залишити транзитну зону та

перейти на територію сусідньої Держави. На відміну від ситуації в деяких справах щодо транзитних зон в аеропортах, ризик того, що заявники втратять право на розгляд їхніх заяв про надання притулку в приймаючій країні, і їхні побоювання щодо недостатнього доступу до процедур надання притулку на території сусідньої Держави не призводять до того, що перебування заявників у транзитній зоні стає недобровільним з точки зору статті 5 («*Ilias і Ахмед проти Угорщини*» (*Ilias and Ahmed v. Hungary*) [ВП], 2019, § 248; «*P.P. та інші проти Угорщини*» (*R.R. and Others v. Hungary*), 2021, § 81).

Застосовність статті 5 в окремих ситуаціях

Дії поліції, що не підпадають під офіційний (звичайний) арешт і тримання під вартою:

Допит у відділі поліції та в інших приміщеннях

- «*Крянге проти Румунії*» (*Creangă v. Romania*) [ВП], 2012, §§ 91-100 — Допит у приміщенні прокуратури після виклику та розпорядження керівника з'явитися до цього приміщення, у якому заявника попросили нікуди не відлучатися і протягом дня почали щодо нього розслідування, і у якому були присутні жандарми; інші працівники поліції були поінформовані про можливість залишити будівлю, а заявника повідомили про можливість скористатися послугами адвоката: ці події чітко відбувалися в контексті масштабного розслідування в кримінальній справі (стаття 5 застосовується).
- «*I.I. проти Болгарії*» (*I.I. v. Bulgaria*), 2005, §§ 83-87 — Допит у відділі поліції, де попри те, що заявник прибув на допит добровільно, органи влади вважали його заарештованим і проводили слідчі дії у зв'язку з кримінальним провадженням, порушеним проти нього наступного дня (стаття 5 застосовується).
- «*Осипенко проти України*» (*Osyenko v. Ukraine*), 2010, §§ 46-49 — Допит у ситуації, коли не було встановлено, чи була присутність заявника добровільною, причому заявника утримували, поки працівники поліції проводили допити та інші процесуальні дії у зв'язку з інцидентом за його участі (стаття 5 застосовується).
- «*Салаєв проти Азербайджану*» (*Salayev v. Azerbaijan*), 2010, §§ 40-43 — Добровільне прибуття до будівлі Міністерства національної безпеки як свідка без фізичних обмежень, проте без можливості зв'язатися з сім'єю або адвокатом за власним вибором, а також відсутність з боку Уряду розумного пояснення того, чому заявник був зобов'язаний залишатися в будівлі декілька годин без жодних причин (стаття 5 застосовується) (див. також рішення у справі «*Фарад Алієв проти Азербайджану*» (*Farhad Aliyev v. Azerbaijan*), 2010).
- «*Казан проти Румунії*» (*Cazan v. Romania*), 2016, §§ 66-68 — Адвоката протримали в кабінеті у відділі поліції менше десяти хвилин після того, як він добровільно прибув до відділу поліції і мав змогу піти невдовзі після інциденту (стаття 5 не застосовується).
- «*Дуган проти Туреччини*» (*Duđan v. Türkiye*), 2023, §§ 35-37 — Заявницю протримали у відділі поліції менше ніж дві години проти її волі та без можливості залишити приміщення (стаття 5 застосовується).

Заходи з контролю над натовпом

- «*Остін та інші проти Сполученого Королівства*» (*Austin and Others v. the United Kingdom*) [ВП], 2012, §§ 61-67 — Відсутність позбавлення свободи у справі, де мирні демонстранти перебували в оточенні поліцейських понад сім годин, за особливих та виняткових обставин ізоляції та утримання великого натовпу в нестабільних та

небезпечних умовах, де цьому методу було надано перевагу перед більш жорсткими методами як найменш інтрузивному та найбільш ефективному засобу запобігання реальному ризику травмування людей або пошкодження майна, і де поліція робила неодноразові спроби розпочати контрольований розпуск натовпу і постійно тримала ситуацію під пильним контролем (стаття 5 не застосовується). Однак не можна виключати, що за певних обставин використання поліцією засобів контролю за натовпами (таких як «кеттлінг» (англ. kettling), при якому поліцейські оточують натовп і не дають протестувальникам покинути певну територію) з міркувань громадського порядку може призвести до невиправданого позбавлення свободи. У кожному випадку потрібно враховувати конкретні обставини, а також функції поліції у сфері виконання своїх обов'язків з підтримки порядку та захисту населення (§ 60).

- *«Оре та інші проти Франції» (Auray and Others v. France)*, 2024, §§ 65-74 — Утримання заявників на міській площі до п'яти з половиною годин з метою забезпечення належного проведення демонстрації та уникнення реального ризику серйозної шкоди людям і майну в контексті публічних насильницьких дій, що відбувалися в місті напередодні. Попри його тривалість і наслідки для заявників, а також враховуючи його характер і спосіб застосування, це обмеження не прирівнювалось до позбавлення свободи (стаття 5 не застосовується).

Зупинки та обшуки поліцією

- *«Фока проти Туреччини» (Foka v. Turkey)*, 2008, §§ 73-79 — Особу було доправлено до відділу поліції для особистого обшуку та обшуку сумки після відмови показати вміст сумки представникам влади на пункті пропуску (стаття 5 застосовується).
- *«Джиллан та Квінтон проти Сполученого Королівства» (Gillan and Quinton v. the United Kingdom)*, 2010, §§ 56-57 — Елемент примусу в застосуванні повноважень щодо зупинки і обшуків, котрий вказує на позбавлення свободи, попри те, що тривалість кожного етапу не перевищувала 30 хвилин (відсутня необхідність розглядати скаргу за статтею 5).
- *«Шимоволос проти Росії» (Shimovolos v. Russia)*, 2011, §§ 49-50 — Правозахисника тримали у відділі поліції протягом 45 хвилин, щоб запобігти вчиненню ним невстановлених правопорушень, з елементом примусу (стаття 5 застосовується).

Прикордонний контроль в аеропортах

- *«Гахраманов проти Азербайджану» (Gahramanov v. Azerbaijan)* (ухв.), 2013, § 41 — Коли пасажир був зупинений працівниками прикордонної служби під час прикордонного контролю в аеропорту з метою уточнення його ситуації, а тривалість його утримання не перевищувало часу, суворо необхідного для здійснення відповідних формальностей, питань відповідно до статті 5 не виникає. Отже, ситуація, коли заявника протягом кількох годин тримали в окремому кабінеті під час перевірки в межах прикордонного контролю в аеропорту після того, як біля його імені в базі даних було виявлено позначку, не становила позбавлення свободи (стаття 5 не застосовується).
- Для порівняння див. рішення у справі *«Каспаров проти Росії» (Kasparov v. Russia)*, 2016, §§ 36-47 — П'ятигодинне утримання значно перевищило час, суворо необхідний для перевірки формальностей, зазвичай пов'язаних з подорожами літаком (стаття 5 застосовується).

Інші, варті уваги, приклади

- *«М.А. проти Кіпру» (M.A. v. Cyprus)*, 2013, §§ 185-195 — Перевезення протестувальників автобусами до управління поліції з метою встановлення протестувальників, які нелегально перебували у країні, та їхньої подальшої депортації, причому примусовий характер, обсяг і мета поліцейської операції, включно з тим фактом, що її було проведено рано вранці, *de facto* призвели до позбавлення свободи (стаття 5 застосовується).
- *«Рожков проти Росії (№ 2)» (Rozhkov v. Russia (no. 2))*, 2017, §§ 79-88 — Доправлення до відділу в супроводі працівників поліції з елементом примусу, незважаючи на коротку тривалість процедури (стаття 5 застосовується).
- *«Станкулеану проти Румунії» (Stănculeanu v. Romania)*, 2018, §§ 40-45 — Обшук будинку в присутності заявника, який не заперечував проти нього і не посилався на будь-яку форму обмеження свободи, що застосовувалась би під час обшуку, у ситуації, коли участь в обшуку будинку є процесуальною гарантією (стаття 5 не застосовується).
- *«Зельчш проти Латвії» (Zelčš v. Latvia)*, 2020, §§ 32-41 — Адміністративне затримання особи, яку тримали в поліцейській машині з метою складання протоколу про адміністративне правопорушення протягом менше ніж двох годин з елементом примусу (стаття 5 застосовується).
- *«Вадим Мельник проти України» (Vadym Melnyk v. Ukraine)*, 2022, § 87 — Відсутність можливості вільно покинути залу суду протягом більше ніж двох годин у зв'язку з порушенням громадського порядку (стаття 5 не застосовується).
- *«Фрідріх та інші проти Польщі» (Friedrich and Others v. Poland)**, 2024, §§ 159-187 — Обмеження, накладені на заявників працівниками прикордонної служби під час проведення перевірок особи та оглядів на борту їхніх суден (стаття 5 застосовується).

Утримання шукачів притулку:

Транзитні зони в аеропортах

- *«З.А. та інші проти Росії» (Z.A. and Others v. Russia)* [ВП], 2019, §§ 140-56 — Утримання шукачів притулку в транзитній зоні аеропорту в очікуванні результатів розгляду їхніх заяв про надання притулку, за відсутності національних правових норм, що встановлюють максимальну тривалість їхнього перебування, що мало переважно нерегулярний характер і надмірну тривалість, причому розгляд заяв про надання притулку відбувався з великими затримками, свобода пересування була значною мірою обмежена у спосіб, типовий для пенітенціарних установ полегшеного режиму, і була відсутня практична можливість залишити зону (стаття 5 застосовується).
- *«Амуур проти Франції» (Amuur v. France)*, 1996, §§ 38-49 — Утримання шукачів притулку в транзитній зоні аеропорту протягом 20 днів, переважно залишеними на самих себе, під безперервним жорстким наглядом з боку поліції без надання правової та соціальної допомоги; ця ситуація була кваліфікована національним судом як свавільне позбавлення свободи (стаття 5 застосовується).
- *«Шамса проти Польщі» (Shamsa v. Poland)*, 2003, §§ 44-47 — Утримання депортованих осіб, які відмовилися залишити країну, в транзитній зоні аеропорту, де вони перебували під постійним наглядом міграційних служб, не могли реалізувати свободу пересування і були зобов'язані залишатися в розпорядженні польської влади (стаття 5 застосовується).

- *«Могош проти Румунії» (Mogoş v. Romania)* (ухв.), 2004 — Вислання незаконних мігрантів до Румунії, де вони з власної волі залишалися в транзитній зоні румунського аеропорту попри можливість в'їзду на територію (стаття 5 не застосовується).
- *«Магдід і Хаддар проти Австрії» (Mahdid and Haddar v. Austria)* (ухв.), 2005 — Рішення заявників залишатися у звичайній транзитній зоні аеропорту після того, як їхні заяви про надання притулку були відхилені протягом 3 днів, причому вони були залишені на самих себе і отримали соціальну та правову допомогу (стаття 5 не застосовується).
- *«Ріад та Ідіаб проти Бельгії» (Riad and Idiab v. Belgium)*, 2008, § 68 — Утримання незаконних мігрантів у транзитній зоні аеропорту протягом місяця з моменту їхнього прибуття, після того як набрало чинності остаточне рішення про їхнє звільнення та протягом 15 та 11 днів відповідно (стаття 5 застосовується).
- *«О.М. та Д.С. проти України» (O.M. and D.S. v. Ukraine)*, 2022, §§ 112-120 — Заявники, які подорожували, свідомо використовуючи підроблені документи, після прибуття були доправлені до транзитної зони на 11 годин, після чого їх супроводили до літака, не дозволивши поспілкуватися з юристом або представником УВКБ ООН, причому вони перебували під постійним контролем та наглядом працівників прикордонної служби України: заходи не перевищували ті, які були строго необхідні для дотримання відповідних формальностей та забезпечення вислання заявників (стаття 5 не застосовується).

Транзитні зони на сухопутному кордоні

- *«Іліас та Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, §§ 219-49 — Утримання шукачів притулку в транзитній зоні на сухопутному кордоні в очікуванні результатів розгляду заяв про надання притулку, зі значним обмеженням свободи пересування у спосіб, типовий для пенітенціарних установ полегшеного режиму, що, однак, не призвело до безпідставного обмеження їхньої свободи чи перевищення того часу, який був суворо необхідним, причому вони мали реальну можливість залишити зону за відсутності безпосередньої загрози для їхнього життя або здоров'я, на відміну від осіб, які перебувають у транзитній зоні аеропорту (стаття 5 не застосовується).
- *«Р.Р. та інші проти Угорщини» (R.R. and Others v. Hungary)*, 2021, §§ 74-83 — Незважаючи на добровільний в'їзд заявника, *de facto* позбавлення свободи в транзитній зоні на сухопутному кордоні, з огляду на тривалість, умови проживання, що порушували статтю 3, відсутність встановлених термінів і обсягу обмеження свободи пересування, яке стало ще жорсткішим після переміщення до зони ізоляції (стаття 5 застосовується).

Центри прийому

- *«Хлайфіа та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016, §§ 64-72 — Утримання мігрантів, які прибули морем, у пунктах прийому та на кораблях, де вони перебували під постійним наглядом і звідки їм було заборонено виходити протягом досить тривалого періоду часу, попри твердження про те, що ці заходи мали на меті захист або здійснювалися в інтересах відповідних осіб (стаття 5 застосовується).
- *«Дж.Р. та інші проти Греції» (J.R. and Others v. Greece)*, 2018, §§ 83-87 — Утримання нелегальних мігрантів у пунктах прийому та ідентифікації біженців на підставі розпоряджень про взяття їх під варту на строк очікування вислання або обмеження їхньої свободи пересування в інший спосіб протягом року (стаття 5 застосовується).

Охорона здоров'я, безпека та соціальне забезпечення:

Поміщення до спеціалізованих установ

- *«Станев проти Болгарії» (Stanev v. Bulgaria)* [ВП], 2012, §§ 130-132 – Поміщення до будинку соціальної допомоги відкритого типу для людей з психічними розладами, з постійним самостійним доступом до відкритого двору лікарні та можливістю самостійно залишити територію лікарні, проте в якому особа перебувала під постійним контролем і не могла залишити будинок без дозволу, їй не було запропоновано висловити свою точку зору і вона ніколи прямо не погоджувалася на таке поміщення. Той факт, що особа є недієздатною, не обов'язково означає, що вона не здатна усвідомлювати свою ситуацію і давати на неї згоду (стаття 5 застосовується).
- *«Де Вільде, Оомс і Версип проти Бельгії» (De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium)*, 1971, §§ 64-65 — Тривале утримання у центрі для бродяг згідно з рішенням мирового судді, після того як особи в скрутному становищі, без засобів до існування та місця для ночівлі, добровільно звернулися до поліції (стаття 5 застосовується).
- *«Г.М. проти Швейцарії» (H.M. v. Switzerland)*, 2002, §§ 40-48 — Розпорядження про примусове поміщення літньої особи до будинку для літніх людей, де її не поміщали до закритої палати і де вона, попри те, що спершу не могла визначитися щодо своєї думки про поміщення, зрештою погодилася лишитися, внаслідок чого розпорядження про примусове поміщення було скасовано (стаття 5 не застосовується).
- *«Г.Л. проти Сполученого Королівства» (H.L. v. the United Kingdom)*, 2004, §§ 89-94 — Неофіційна госпіталізація дорослої недієздатної особи до психіатричної установи як «неофіційного пацієнта», який був поступливим і не чинив опору, проте медичні фахівці здійснювали повний та дієвий контроль за його пересуванням та заходами з догляду за ним (стаття 5 застосовується).
- *«Шторк проти Німеччини» (Storck v. Germany)*, 2005, §§ 69-78 — Поміщення до приватної психіатричної клініки (відділення закритого типу) за початкової згоди заявниці, яка в подальшому здійснила декілька спроб втечі (стаття 5 застосовується).
- *«Штукатуров проти Росії» (Shtukaturov v. Russia)*, 2008, §§ 104-09 — Пацієнт психіатричної лікарні, якого було позбавлено дієздатності, проте який просив про виписку, звернувся до адміністрації та адвоката з метою домогтися звільнення з лікарні, та здійснив спробу втечі (стаття 5 застосовується).
- *«Н. проти Румунії» (N. v. Romania)*, 2017, §§ 148-68 — Продовжене утримування після того, як рішення щодо звільнення заявника було визнано свавільним, попри те, що заявник дав згоду на утримування, доки працівники соціальних служб не знайдуть належне рішення щодо його ситуації (стаття 5 застосовується).
- *«Кагановський проти України» (Kaganovsky v. Ukraine)*, 2022, §§ 83-87 — Утримання заявника у відділенні інтенсивного догляду державного психоневрологічного інтернату протягом 10 днів проти його волі (стаття 5 застосовується).

Інші заходи, пов'язані з охороною здоров'я

- *«Рієра Блуме та інші проти Іспанії» (Riera Blume and Others v. Spain)*, 1999, §§ 29-30 — Ймовірних членів секти було переведено до готелю, де їх утримували проти їхньої волі з метою «депрограмування» за участі психолога та психіатра (стаття 5 застосовується).
- *«Вітольд Літва проти Польщі» (Witold Litwa v. Poland)*, 2000, § 46 — Поміщення до витверезника, який, згідно з національним законодавством, заявнику не дозволялося залишати, доки він не протверезіє (стаття 5 застосовується).

- *«Афтанаш проти Румунії» (Aftanache v. Romania)*, 2020, §§ 81-83 — Особу з діабетом проти її волі забрали лікарі швидкої допомоги в супроводі поліції і утримували близько шести годин (стаття 5 застосовується).
- *«Гвена проти Швейцарії» (Guenat v. Switzerland)* (рішення Комісії), 1995 — Особу в стані сплутаної свідомості було доправлено до відділу поліції з гуманітарних міркувань без застосування сили; особа могла вільно пересуватися відділенням і не просила дозволу піти (стаття 5 не застосовується).

Обмеження у зв'язку з пандемією COVID-19

- *«Тергеш проти Румунії» (Terheş v. Romania)* (ухв.), 2021, §§ 39-46 — Суд розглянув загальні карантинні заходи, введені з метою подолання пандемії COVID-19. Оскільки пандемія може мати дуже серйозні наслідки не тільки для здоров'я, але й для суспільства, економіки, функціонування Держави та життя загалом, цю ситуацію слід охарактеризувати як винятковий і непередбачуваний контекст. Справа стосувалася загального карантину тривалістю 52 дні, коли населенню дозволялося виходити з дому лише з підстав, прямо зазначених у законі, і за наявності відповідного дозволу. Суд постановив, що ступінь жорсткості заходу не був таким, щоб він міг становити позбавлення свободи (стаття 5 не застосовується).

Дисциплінарні заходи:

Ув'язнені

- *«Стоян Крестев проти Болгарії» (Stoyan Krastev v. Bulgaria)*, 2020, § 38 — Поміщення до одиночної камери строком на 14 днів, причому твердження заявника про значні порушення та страждання було визнано необґрунтованими, і не було виявлено значної різниці з загальним режимом ув'язнення (стаття 5 не застосовується). Дисциплінарні заходи, що вживаються у в'язниці, як офіційно, так і неофіційно, що впливають на умови тримання у в'язниці, не можуть загалом бути розглянуті як позбавлення волі. Такі заходи за звичайних обставин мають розглядатися як зміни умов законного утримання, а отже, вони виходять за межі пункту 1 статті 5 Конвенції.
- Див. також рішення у справі *«Боллан проти Сполученого Королівства» (Bollan v. the United Kingdom)* (ухв.), 2000 — Тримання ув'язненого в камері як дисциплінарний захід визнано лише зміною звичайних умов утримання (стаття 5 не застосовується).
- *«Мунджаз проти Сполученого Королівства» (Munjaz v. the United Kingdom)*, 2012, §§ 63-73 — Ізоляція ув'язненого в лікарні строгого режиму строком приблизно на 40 днів, метою якої було не покарання, а стримування поведінки, ймовірно спрямованої на завдання шкоди іншим особам, причому ізоляція застосовувалась у гнучкий спосіб і не становила одиночне ув'язнення (стаття 5 не застосовується).

Військовослужбовці

- Військова служба як така не становить позбавлення свободи. Що стосується дисциплінарних заходів, які застосовуються до військовослужбовців, Суд зазначив, що система військової дисципліни за самою своєю природою передбачає можливість застосування обмежень на деякі права та свободи військовослужбовців, які не можуть бути застосовані до цивільних осіб. Дисциплінарне покарання або захід, що безсумнівно розглядатимуться як позбавлення свободи у випадку застосування до цивільної особи, можуть не мати цієї характеристики, коли їх застосовують до військовослужбовця. Водночас таке покарання або захід все одно підпадають під дію статті 5, якщо вони набувають форми обмежень, котрі явно відхиляються від звичайних

умов життя у збройних силах відповідної Держави (*«Енгель та інші проти Нідерландів» (Engel and Others v. the Netherlands)*, 1976, § 59). Відповідно, стаття 5 не застосовувалась до арешту з м'яким режимом (утримання в позаслужбовий час у житловому приміщенні або в приміщенні свого підрозділу) або арешту з посиленним режимом (відбування покарання в позаслужбовий час у спеціально відведеному місці), проте застосовувалась до арешту з суворим режимом (відбування покарання, будучи цілодобово замкненим у камері, без допуску до виконання звичайних обов'язків), там само, §§ 60-66.

- Див. також рішення у справі *«Дакоста Сілва проти Іспанії» (Dacosta Silva v. Spain)*, 2006, § 44 — Поміщення під домашній арешт строком на 6 днів старшим за званням у Національній гвардії в якості дисциплінарного заходу (стаття 5 застосовується).
- *«Деду проти Румунії» (Dedu v. Romania)* (ухв.), 2024, §§ 77-81 — Утримання в позаслужбовий час у своєму будинку, що було накладено на старшого офіцера секретної служби як дисциплінарне стягнення; захід, що не є домашнім арештом (стаття 5 не застосовується).

Діти:

Поміщення, здійснені батьками

- В рішенні у справі *«Нільсен проти Данії» (Nielsen v. Denmark)*, 1988, §§ 59-73 — поміщення дитини до лікарні матір'ю не прирівнювалося до позбавлення свободи (стаття 5 не застосовується). Догляд і виховання дітей зазвичай обов'язково передбачають, що батько чи мати (батьки) повинні вирішувати, де має проживати дитина, а також застосовувати (або уповноважувати інших осіб застосовувати) різні обмеження свободи дитини. Отже, діти в школі та в інших освітніх чи оздоровчих установах повинні дотримуватися певних правил, які обмежують їхню свободу пересування та інших аспектів їхньої свободи особи. Аналогічним чином, дитина може потребувати госпіталізації з метою лікування. В такому випадку рішення про госпіталізацію приймає один з батьків (або обоє батьків) як особи, наділені батьківськими правами, і стаття 5 не застосовується тією самою мірою, що у випадку позбавлення свободи органами влади Держави (§§ 61, 63-64). Водночас права особи, наділеної батьківськими правами, не можуть бути необмеженими, і Держава зобов'язана надати гарантії проти зловживань (§ 72).

Поміщення, здійснені державними органами

- *«Блохін проти Росії» (Blokhin v. Russia)* [ВП], 2016, §§ 164-72 — Поміщення неповнолітньої дитини до виправної установи для неповнолітніх правопорушників строком на 30 днів з метою «корекції його поведінки», яка є установою закритого типу з охороною та постійним наглядом; вихованці цієї установи не могли залишити її без дозволу, і до них застосовувався дисциплінарний режим за допомогою чергового загону (стаття 5 застосовується).
- *«Д.Л. проти Болгарії» (D.L. v. Bulgaria)*, 2016, § 69 — Поміщення до закритої школи-інтернату, згідно з законодавством про антисоціальну поведінку неповнолітніх, було визнано позбавленням свободи у зв'язку з наявністю системи постійного нагляду, неможливістю залишити установу без дозволу та тривалістю утримання (стаття 5 застосовується) (див. також рішення у справі *«А. та інші проти Болгарії» (A. and Others v. Bulgaria)*, 2011).
- У справі *«Тарак і Деппе проти Туреччини» (Tarak and Depe v. Turkey)*, 2019, §§ 52-61, де восьмирічну дитину залишили саму у відділі поліції більше ніж на 24 години, а отже,

вона перебувала у вразливому становищі, що її тримали в закритому приміщенні, яке охоронялося, було визнано несуттєвим. Не можна було очікувати, що дитина такого юного віку може піти з відділення сама (стаття 5 застосовується).

Інше:

Домашній арешт

- *«Бузаджі проти Республіки Молдова» (Buzadji v. the Republic of Moldova)* [ВП], 2016, § 104 — Беручи до уваги ступінь обмеження та міру його вираженості, домашній арешт становить обмеження свободи в розумінні статті 5. Отже, в цьому випадку те, що заявник просив помістити його під домашній арешт, не було рівносильним відмові від його права на свободу, оскільки він очевидно перебував під тиском, прагнучи уникнути продовження тримання під вартою у світлі погіршення стану його здоров'я (стаття 5 застосовується) (див. також рішення у справах *«Манчіні проти Італії» (Mancini v. Italy)*, 2001; *«Ніколова проти Болгарії (№ 2)» (Nikolova v. Bulgaria (no. 2))*, 2004).

Інші обмеження, пов'язані з місцем проживання

- *«Де Томмазо проти Італії» (De Tommaso v. Italy)* [ВП], 2017, §§ 79-90 — Запобіжні заходи у вигляді обмеження свободи пересування особи, яку було визнано загрозою для суспільства і яка могла виходити з дому протягом дня, а отже, могла вести соціальне життя та підтримувати зв'язок із зовнішнім світом, заборона виходити з дому вночі не могла прирівнюватися до домашнього арешту, і особа не зверталась по дозвіл залишити своє місце проживання (стаття 5 не застосовується).
- *«Гуццарді проти Італії» (Guzzardi v. Italy)*, 1980, §§ 90-95 — Запобіжний захід у вигляді примусового поселення особи на ізольований острів малої площі і застосування щодо неї особливого нагляду (стаття 5 застосовується).
- *«Доменжуд проти Франції» (Domenjoud v. France)*, 2024, §§ 71-72 — Розпорядження про запобіжне запровадження комендантської години, видані відповідно до законодавства про надзвичайний стан, включаючи заборону заявникам залишати свої домівки вночі (стаття 5 не застосовується).

Заходи з міжнародної безпеки

- *«Нада проти Швейцарії» (Nada v. Switzerland)* [ВП], 2012, §§ 224-33 — Заборона пересування країною згідно з законодавчими актами, прийнятими у зв'язку з виконанням резолюцій Ради Безпеки ООН, щодо осіб, які підозрюються у зв'язках з «Талібаном» і «Аль-Каїдою», внаслідок чого простір, в межах якого заявник міг вільно пересуватися, обмежувався італійським анклавом площею 1,6 кв. км, оточеним територією Швейцарії (стаття 5 не застосовується).
- *«Ель-Масрі проти колишньої Югославської Республіки Македонії» (El-Masri v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia)* [ВП], 2012, §§ 234-40 — Особу, яку підозрювали у зв'язках з мусульманськими організаціями та групами, привезли до готелю, де тримали 23 дні під постійним наглядом, відмовляючи в проханнях зв'язатися з його посольством і погрожуючи пістолетом при спробі піти (стаття 5 застосовується).

Повторення загальних принципів

- *«Крянге проти Румунії» (Creangă v. Romania)* [ВП], 2012, §§ 91-93;
- *«Остін та інші проти Сполученого Королівства» (Austin and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2012, §§ 53-60;

- *«Нада проти Швейцарії» (Nada v. Switzerland)* [ВП], 2012, §§ 225-226;
- *«Де Томмазо проти Італії» (De Tommaso v. Italy)* [ВП], 2017, §§ 80-88;
- *«Іліас і Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, §§ 211-217;
- *«З.А. та інші проти Росії» (Z.A. and Others v. Russia)* [ВП], 2019, §§ 133-138.

Подальші посилання

Посібники з судової практики:

- Посібник зі статті 5 Європейської конвенції з прав людини. Право на свободу та особисту недоторканість [Guide on Article 5 - Right to liberty and security]
- Посібник зі статті 2 Протоколу № 4 до Європейської конвенції з прав людини. Свобода пересування [Guide on Article 2 of Protocol No. 4 - Freedom of movement]

Інші ключові теми:

- Судовий перегляд випадків короткострокового тримання під вартою [Judicial review of short-term detentions]

КЛЮЧОВІ ПОСИЛАННЯ ІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Дії поліції, що не підпадають під офіційний (звичайний) арешт і тримання під вартою:

- [«I.I. проти Болгарії» \(I.I. v. Bulgaria\)](#), № 44082/98, 09 червня 2005 року (стаття 5 застосовується);
- [«Фока проти Туреччини» \(Foka v. Turkey\)](#), № 28940/95, 24 червня 2008 року (стаття 5 застосовується);
- [«Джиллан та Квінтон проти Сполученого Королівства» \(Gillan and Quinton v. the United Kingdom\)](#), № 4158/05, ЄСПЛ 2010 (витяги) (відсутня необхідність розглядати скаргу за статтею 5);
- [«Осипенко проти України» \(Osypenko v. Ukraine\)](#), № 4634/04, 09 листопада 2010 року (стаття 5 застосовується);
- [«Салаєв проти Азербайджану» \(Salayev v. Azerbaijan\)](#), № 40900/05, 09 листопада 2010 року (стаття 5 застосовується);
- [«Фарад Алієв проти Азербайджану» \(Farhad Aliyev v. Azerbaijan\)](#), № 37138/06, 09 листопада 2010 року (стаття 5 застосовується);
- [«Шимоволос проти Росії» \(Shimovolos v. Russia\)](#), № 30194/09, 21 червня 2011 року (стаття 5 застосовується);
- [«Крянге проти Румунії» \(Creangă v. Romania\)](#) [ВП], № 29226/03, 23 лютого 2012 року (стаття 5 застосовується);
- [«Остін та інші проти Сполученого Королівства» \(Austin and Others v. the United Kingdom\)](#) [ВП], №№ 39692/09 і 2 інші, ЄСПЛ 2012 (стаття 5 не застосовується);
- [«Гахраманов проти Азербайджану» \(Gahramanov v. Azerbaijan\)](#) (ухв.), № 26291/06, 15 жовтня 2013 року (стаття 5 не застосовується);
- [«М.А. проти Кіпру» \(M.A. v. Cyprus\)](#), № 41872/10, ЄСПЛ 2013 (витяги) (стаття 5 застосовується);
- [«Казан проти Румунії» \(Cazan v. Romania\)](#), № 30050/12, 05 квітня 2016 року (стаття 5 не застосовується);
- [«Каспаров проти Росії» \(Kasparov v. Russia\)](#), № 53659/07, 11 жовтня 2016 року (стаття 5 застосовується);
- [«Рожков проти Росії \(№ 2\)» \(Rozhkov v. Russia \(no. 2\)\)](#), № 38898/04, 31 січня 2017 року (стаття 5 застосовується);
- [«Станкулеану проти Румунії» \(Stănculeanu v. Romania\)](#), № 26990/15, 09 січня 2018 року (стаття 5 не застосовується);
- [«Зельчс проти Латвії» \(Zelčš v. Latvia\)](#), № 65367/16, 20 лютого 2020 року (стаття 5 застосовується);
- [«Вадим Мельник проти України» \(Vadym Melnyk v. Ukraine\)](#), №№ 62209/17 і 50933/18, 15 вересня 2022 року (стаття 5 не застосовується);
- [«Дуган проти Туреччини» \(Duğan v. Türkiye\)](#), № 84543/17, 07 лютого 2023 року (стаття 5 застосовується);
- [«Оре проти Франції» \(Auray and Others v. France\)](#), № 1162/22, 08 лютого 2024 року (стаття 5 не застосовується);
- [«Фрідріх та інші проти Польщі» \(Friedrich and Others v. Poland\)*](#), №№ 25344/20 і 17 інших, 20 червня 2024 року (стаття 5 застосовується).

Утримання шукачів притулку:

- *«Амуур проти Франції» (Amuur v. France)*, 25 червня 1996 року, Збірник рішень та ухвал 1996-III (стаття 5 застосовується);
- *«Шамса проти Польщі» (Shamsa v. Poland)*, №№ 45355/99 та 45357/99, 27 листопада 2003 року (стаття 5 застосовується);
- *«Могош проти Румунії» (Mogoş v. Romania)* (ухв.), № 20420/02, 06 травня 2004 року (стаття 5 не застосовується);
- *«Магдід і Хаддар проти Австрії» (Mahdid and Haddar v. Austria)* (ухв.), № 74762/01, ЄСПЛ 2005-XIII (витяги) (стаття 5 не застосовується);
- *«Ріад та Ідіаб проти Бельгії» (Riad and Idiab v. Belgium)*, №№ 29787/03 та 29810/03, 24 січня 2008 року (стаття 5 застосовується);
- *«Хлайфіа та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], № 16483/12, 15 грудня 2016 року (стаття 5 застосовується);
- *«Дж.Р. та інші проти Греції» (J.R. and Others v. Greece)*, № 22696/16, 25 січня 2018 року (стаття 5 застосовується);
- *«Іліас та Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], № 47287/15, 21 листопада 2019 року (стаття 5 не застосовується);
- *«З.А. та інші проти Росії» (Z.A. and Others v. Russia)* [ВП], №№ 61411/15 і 3 інших, 21 листопада 2019 року (стаття 5 застосовується);
- *«Р.Р. та інші проти Угорщини» (R.R. and Others v. Hungary)*, № 36037/17, 02 березня 2021 року (стаття 5 застосовується);
- *«О.М. та Д.С. проти України» (O.M. and D.S. v. Ukraine)*, № 18603/12, 15 вересня 2022 року (стаття 5 не застосовується).

Охорона здоров'я, безпека та соціальне забезпечення:

- *«Де Вільде, Оомс і Версип проти Бельгії» (De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium)*, 18 червня 1971 року, серія А № 12 (стаття 5 застосовується);
- *«Гвена проти Швейцарії» (Guenat v. Switzerland)*, № 24722/94, ухвала Комісії від 10 квітня 1995 року, Рішення та доповіді (DR) 81, с. 134 (стаття 5 не застосовується);
- *«Рієра Блуме та інші проти Іспанії» (Riera Blume and Others v. Spain)*, № 37680/97, ЄСПЛ 1999-VII (стаття 5 застосовується);
- *«Вітольд Літва проти Польщі» (Witold Litwa v. Poland)*, № 26629/95, ЄСПЛ 2000-III (стаття 5 застосовується);
- *«Г.М. проти Швейцарії» (H.M. v. Switzerland)*, № 39187/98, ЄСПЛ 2002-II (стаття 5 не застосовується);
- *«Г.Л. проти Сполученого Королівства» (H.L. v. the United Kingdom)*, № 45508/99, ЄСПЛ 2004-IX (стаття 5 застосовується);
- *«Шторк проти Німеччини» (Storck v. Germany)*, № 61603/00, ЄСПЛ 2005-V (стаття 5 застосовується);
- *«Штукатуров проти Росії» (Shtukaturov v. Russia)*, № 44009/05, ЄСПЛ 2008 (стаття 5 застосовується);
- *«Станев проти Болгарії» (Stanev v. Bulgaria)* [ВП], № 36760/06, ЄСПЛ 2012 (стаття 5 застосовується);
- *«Н. проти Румунії» (N. v. Romania)*, № 59152/08, 28 листопада 2017 року (стаття 5 застосовується);

- *«Афтанаш проти Румунії» (Aftanache v. Romania)*, № 999/19, 26 травня 2020 року (стаття 5 застосовується);
- *«Тергеш проти Румунії» (Terheş v. Romania)* (ухв.), № 49933/20, 13 квітня 2021 року (стаття 5 не застосовується);
- *«Кагановський проти України» (Kaganovskyu v. Ukraine)*, № 2809/18, 15 вересня 2022 року (стаття 5 застосовується).

Дисциплінарні заходи:

- *«Енгель та інші проти Нідерландів» (Engel and Others v. the Netherlands)*, 08 червня 1976 року, серія А, № 22 (стаття 5 застосовується);
- *«Боллан проти Сполученого Королівства» (Bollan v. the United Kingdom)* (ухв.), № 42117/98, ЄСПЛ 2000-V (стаття 5 не застосовується);
- *«Дакоста Сілва проти Іспанії» (Dacosta Silva v. Spain)*, № 69966/01, ЄСПЛ 2006-XIII (стаття 5 застосовується);
- *«Мунджаз проти Сполученого Королівства» (Munjaz v. the United Kingdom)*, № 2913/06, 17 липня 2012 року (стаття 5 не застосовується);
- *«Стоян Кростев проти Болгарії» (Stoyan Krastev v. Bulgaria)*, № 1009/12, 06 жовтня 2020 року (стаття 5 не застосовується);
- *«Деду проти Румунії» (Dedu v. Romania)* (ухв.), № 56397/15, 09 квітня 2024 року (стаття 5 не застосовується).

Діти:

- *«Нільсен проти Данії» (Nielsen v. Denmark)*, 1988, серія А № 144 (стаття 5 не застосовується);
- *«А. та інші проти Болгарії» (A. and Others v. Bulgaria)*, № 51776/08, 29 листопада 2011 року (стаття 5 застосовується);
- *«Блохін проти Росії» (Blokhin v. Russia)* [ВП], № 47152/06, 23 березня 2016 року (стаття 5 застосовується);
- *«Д.Л. проти Болгарії» (D.L. v. Bulgaria)*, № 7472/14, 19 травня 2016 року (стаття 5 застосовується);
- *«Тарак і Деде проти Туреччини» (Tarak and Depe v. Turkey)*, № 70472/12, 09 квітня 2019 року (стаття 5 застосовується).

Інше:

- *«Гуццарді проти Італії» (Guzzardi v. Italy)*, 06 листопада 1980 року, серія А № 39 (стаття 5 застосовується);
- *«Манчіні проти Італії» (Mancini v. Italy)*, № 44955/98, ЄСПЛ 2001-IX (стаття 5 застосовується);
- *«Ніколова проти Болгарії (№ 2)» (Nikolova v. Bulgaria (no. 2))*, № 40896/98, 30 вересня 2004 року (стаття 5 застосовується);
- *«Нада проти Швейцарії» (Nada v. Switzerland)* [ВП], № 10593/08, ЄСПЛ 2012 (стаття 5 не застосовується);
- *«Ель-Масрі проти колишньої Югославської Республіки Македонії» (El-Masri v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia)* [ВП], № 39630/09, ЄСПЛ 2012 (стаття 5 застосовується);

- [«Бузаджі проти Республіки Молдова» \(Buzadji v. the Republic of Moldova\)](#) [ВП], № 23755/07, 05 липня 2016 року (стаття 5 застосовується);
- [«Де Томмазо проти Італії» \(De Tommaso v. Italy\)](#) [ВП], № 43395/09, 23 лютого 2017 року (стаття 5 не застосовується);
- [«Доменжуд проти Франції» \(Domenjoud v. France\)](#), №№ 34749/16 і 79607/17, 16 травня 2024 року (стаття 5 не застосовується).